

Nieudolność wychowawcza rodzica jako przesłanka pozbawienia władzy rodzicielskiej

Parental inefficiency as a premise for deprivation of parental authority

The aim of the article is the problem of family dysfunction, implying the original issuance of orders by the Court aimed at validating the deficiencies noticed by parents in exercising the rights resulting from parental authority as a less painful measure. Then, an analysis of the premises for depriving parents of parental authority and applying the most severe measure in this respect, in this respect, in relation to the other parent, in a situation where, in fact, one parent is accused of neglecting the exercise of that authority. The author notes the mechanical application by the Courts of ordinances pursuant to Art. 109 of the Family and Guardianship Code Act, recognizing that they constitute a taxative catalog. The author notices archaism in the institution of the supporting family, as well as in the gradation of orders limiting parental authority to parents to place children in a foster family or institutional custody, even in the actual state of the case, where there are no grounds for depriving them of parental authority. The problem of the correlation of these provisions and the deprivation of parental authority in the event of its abuse by one of the parents living together is a legal gap that should be filled with axiological principles, bearing in mind the welfare of children, as well as the right to live in a biological family.

Aleksandra Młynarkiewicz

magister prawa

Akademia Pomorska w Słupsku

ORCID – 0000-0003-4807-8408

e-mail:

aleksandra.mlynarkiewicz@gmail.com

Słowa kluczowe:

zagrożenia dobra dziecka, pozbawienie władzy rodzicielskiej, naruszenie zasad wynikających z władzy rodzicielskiej, rodzina dysfunkcyjna, rodzina wspierająca, ustawowe wsparcie rodziny, zarządzenia ograniczające władzę rodzicielską, więzi rodzinne jako dobra osobiste

Key words:

threats to the child's welfare, deprivation of parental authority, violation of the principles of parental authority, dysfunctional family, supportive family, statutory family support, orders limiting parental authority, family ties as personal rights

<https://doi.org/10.36128/priw.vi42.399>

W polskim ustawodawstwie nie ma definicji legalnej nadużywania władzy rodzicielskiej, jak również nie ma definicji nieudolności rodziców w wykonywaniu władzy rodzicielskiej. Każde zachowanie rodziców zarówno względem dziecka jak i względem siebie, przy ustaleniu, że takowe działania wpływają destrukcyjne na dziecko, ocenia się jako przeciwieństwo do zakresu ustawowych uprawnień i obowiązków.

Zgodnie z art. 93 § 1 ustawy z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 1359) władza rodzicielska przysługuje co do zasady obojgu rodzicom. Zakres uprawnień wynikających z władzy rodzicielskiej typuje art. 95 § 1 i 3 krio, który obejmuje obowiązek i prawo rodziców do

wykonywania pieczy nad osobą i majątkiem dziecka oraz do wychowania dziecka, z poszanowaniem jego godności i praw. Władza rodzicielska powinna być wykonywana tak, jak tego wymaga dobro dziecka i interes społeczny. Rodzice z mocy art. 96 § 1 krio wychowują dziecko pozostające pod ich władzą rodzicielską i kierują nim. Obowiązani są troszczyć się o fizyczny i duchowy rozwój dziecka i przygotować je należycie do pracy dla dobra społeczeństwa, odpowiednio do jego uzdolnień, a z mocy art. 96¹ krio zakazuje się stosowania kar cielesnych. Problem nieudolności rodziny i walki o prawo do życia w rodzinie jako najwyższej rangi dobra osobistego występuje w stanach faktycznych sprawy, w której – po wcześniej wydanych zarządzeniach przez Sąd – nie ma podstaw prawnych do pozbawienia rodziców władzy rodzicielskiej, ale należy zastosować najsurowsze zarządzenie ograniczające władzę rodzicielską poprzez umieszczenie dziecka w pieczy zastępczej. Zaznaczyć należy, że stwierdzenie rażącego zaniedbywania obowiązków wobec dziecka uzasadnia podjęcie przez sąd najsurowszych działań. Nie chodzi przy tym wyłącznie o poważne zaniedbania rodziców; także zaniedbania o mniejszej wadze, które nabierają cech niepoprawności, uporczywości i nasilenia złej woli, mogą stanowić podstawę uznania, że obowiązki rodziców są w sposób rażący zaniedbywane¹.

1. Władza rodzicielska jako realizacja prawa dziecka do życia w rodzinie a jej pozbawienie.

Do obowiązków rodziców posiadających władzę rodzicielską należy zapewnić dziecku poczucie stabilizacji, bezpieczeństwa, dbania o jego słuszne interesy, rozwój, zaniechanie stosowania kar cielesnych². Władza rodzicielska to wreszcie prawo podmiotowe rodzica³. Na piedestale wartości zawsze znajdować się będzie dobro dziecka, jednakże w sytuacji jednostronnej nieudolności rodzica żyjącego w związku małżeńskim bądź partnerskim, dobro drugiego z rodziców zostanie naruszone⁴. Władza rodzicielska posiada cechy prawa podmiotowego rodziców do otoczenia z szerokim wachlarzem prerogatyw oraz obowiązków w stosunku do dziecka. Ze względu na możliwą kolizję interesów pierwszeństwo zawsze należy przyznać dobru osobistemu

1 Postanowienie SN z 19.06.1997 r., III CKN 122/97, Lex nr 1402785.

2 Jerzy Ignatowicz w: *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. Krzysztof Pietrzykowski (Warszawa 2012, Legalis). zob. Helena Ciepła w: *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. Kazimierz Piasecki (Warszawa: C. H. Beck, 2011), 728.

3 Grzegorz Jędrejek w: *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Pokrewieństwo i powinowactwo. Komentarz* (Warszawa: Wolters Kluwer, 2014), art. 95.

4 Uchwała 7 sędziów z dnia 8 marca 2006 r., III CZP 98/05 (OSNC 2006, nr 10, poz. 158, Lex nr 172365).

dziecka⁵. Nieudolność rodziców dotyczy nierespektowania jednej bądź kilku obowiązków związanych z ochroną interesów dziecka lub pieczę nad nim. W orzecznictwie dominuje pogląd, który w całości należy zaaprobować, że naruszenie chociażby jednego z obowiązków stanowi naruszenie władzy rodzicielskiej⁶. O stopniu nieudolności rodziców w wykonywaniu władzy rodzicielskiej decyduje rodzaj naruszonego dobra dzieci, które w sytuacji naruszenia mniejszej rangi prowadzi do ograniczenia władzy rodzicielskiej i wydania odpowiednich zarządzeń przez Sąd opiekuńczy, a w sytuacji rażącego naruszenia władzy rodzicielskiej prowadzi do pozbawienia tejże władzy⁷. Analizując stanowisko orzecznictwa należy zauważyć, że w sytuacji kolizji interesu rodzica z interesem dziecka istnieją sytuacje, kiedy ochrona prerogatyw rodzica pozostanie w przejściowej sprzeczności z dobrem dziecka⁸.

Odnosząc się do przesłanki interesu społecznego jako wyznacznika determinanty prawidłowego wykonywania władzy rodzicielskiej, należy odnieść się do hierarchii wartości obowiązującej w danym społeczeństwie. Kryterium należytej staranności przy wykonywaniu władzy rodzicielskiej dotyczy kształtowania poczucia bezpieczeństwa, wsparcia⁹. W sytuacji wystąpienia kolizji interesu społecznego z dobrem dziecka pierwszeństwo ma niewątpliwie ta druga wartość¹⁰.

Małżeństwo, rodzina, rodzicielstwo, macierzyństwo znajduje się pod ochroną ustawy zasadniczej¹¹. Zgodnie z poglądem, wyrażonym w doktrynie, rodzinę tworzą również rodzice, którzy nie zawarli związku małżeńskie-

-
- 5 Orzeczenie SN z dnia 2 grudnia 1957 r., 1 CR 1045/56 (OSN 1959, nr 3, poz. 76).
 - 6 Wyrok SN z dnia 5 stycznia 2001 r., V CKN 915/00 (Lex nr 45571).
 - 7 Postanowienie SN z dnia 12 grudnia 2000 r., V CKN 1751/00 (niepubl.).
 - 8 Wyrok SN z dnia 17 grudnia 1965 r., I CR 309/65, OSNCP 1966, nr 7–8, poz. 132; uchwałę pełnego składu Izby Cywilnej SN z dnia 9 czerwca 1976 r., III CZP 46/75, OSNCP 1976, nr 9, poz. 184).
 - 9 Postanowienie SN z 12 grudnia 2000 r. (V CKN 1751/2000, Lexis.pl nr 7275463; w: Grzegorz Jędrejek, Komentarz do art. 95 k.r.o., pkt 4, SIP 22/2014).
 - 10 Orzeczenie składu 7 sędziów SN z 7 kwietnia 1952 r., C. 487/52, LexisNexis nr 363844, NP 1952, nr 8-9, s. 75; uzasadnienie postanowienia SN z 12 grudnia 2000 r., V CKN 1751/2000, Lexis.pl nr 7275163, w: Grzegorz Jędrejek, Komentarz do art. 95 k.r.o., SIP 2014; uzasadnienie wyroku SN z 5 stycznia 2001 r., V CKN 915/2000, LexisNexis nr 350400, OSP 2001, nr 6, poz. 92).
 - 11 Art. 18 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.).

go, a warunkiem powstania rodziny jest posiadanie dziecka¹². W pojęciu rodzicielstwa mieści się pojęcie macierzyństwa, a rolę ojca należy zrównać z rolą matki¹³.

Organy władzy publicznej nie mogą ingerować w wolność rodziny i małżonków, jednakże powinny wykazać się pomocniczością w przypadku ustalenia problemów wychowawczych w rodzinie, a w procesie dokonywanej przez sąd subsumcji należy stosować wykładnię zmierzającą do stosowania środków zaradczych i pomocowych rodzicom przeżywającym trudności. Sankcje pozbawienia władzy rodzicielskiej od najłżejszych do najbardziej dotkliwych winny być stosowane w wyjątkowych, skrajnych przypadkach. Kolizja dobra dziecka z kolizją praw rodziców do życia w rodzinie rozstrzygana jest co do zasady na korzyść dobra dziecka, jednakże z uwzględnieniem czynnika pomocniczości¹⁴.

Stosowanie kar cielesnych, przemoc w rodzinie powoduje wyrwę w psychice dziecka, co stanowi przejaw nieudolności wychowawczej rodziców, jak również stanowi kanwę czynu zabronionego¹⁵. Zakaz stosowania kar cielesnych posiada charakter prewencyjny, edukacyjny i wzmacniający więzi rodzinne, co wpływa na prawidłowe wykonywanie władzy rodzicielskiej¹⁶. W sytuacji wystąpienia zjawiska przemocy w rodzinie na podłożu relacji rodzice-dziecko uruchomiona zostaje procedura niezwłocznego odebrania dziecka, albowiem przemoc stanowi rażącą nieudolność wychowawczą, powodującą zagrożenie życia bądź zdrowia dziecka¹⁷. Ustawowy zakaz karcenia dziecka stanowi gwarancję ochrony prawa dziecka jako jednostki słabszej, a więc każda forma przemocy stanowi przejaw nieudolności rodzicielskiej, a w dalszym zakresie wpływa na poczucie poniżenia dziecka¹⁸. Stosowanie formy wychowania polegającej na karceniu cielesnym stanowi rażącą postać

12 Piotr Tuleja w: Piotr Czarny, Monika Florczak-Wątor, Bogumił Naleziński, Piotr Radziejewicz, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, wyd. 2. Lex/el. 2021, art. 18.

13 Wyrok TK z 22.11.2016 r., K 13/15, OTK-A 2016, nr 88.

14 Krystian Complak w: *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. Monika Haczekowska (Warszawa: Lexis Nexis, 2014), art. 18.

15 Grzegorz Jędrejek w: *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz aktualizowany*, Lex/el. 2019, art. 96(1).

16 Ewa Trybulska-Skoczelaś w: *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. Jacek Wierciński (Warszawa: Lexis Nexis, 2014), art. 96(1).

17 Art. 12 a ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 218 z późn. zm.).

18 Radosław Krajewski, „Kontratyp karcenia małoletnich po wprowadzeniu prawnego zakazu stosowania wobec nich kar cielesnych” *Palestra*, nr 1-2 (2012): 49.

nieudolności rodzicielskiej, wpływającą destrukcyjnie na więzy rodzinne¹⁹. Zakaz stosowania kar cielesnych stanowi spóźnioną realizację standardów międzynarodowych²⁰.

Skutkiem nieudolności rodziców w zakresie nadużywania władzy rodzicielskiej oraz rażącego zaniedbywania obowiązków względem dziecka jest pozbawienie ich, bądź tylko jednego z nich, teź władzy, co wynika wprost z art. 111 § 1 krio.

2. Prawo do życia w rodzinie – pozbawienie władzy rodzicielskiej jako przejaw naruszenia dobra osobistego rodzica będącego ofiarą przemocy w rodzinie oraz nadużywania władzy rodzicielskiej przez drugiego z rodziców

Prawo do życia w rodzinie i utrzymywanie tego rodzaju więzi podlega ochronie prawnej, jako nadrzędne dobro osobiste. Antagonizm, a zarazem kanwa konfliktu, powstanie w sytuacji, kiedy dobro dziecka zostanie naruszone przez działania jednego z rodziców, co generuje w dalszej perspektywie naruszenia dobra osobistego drugiego w zakresie ustawowo chronionego rodzicielstwa, macierzyństwa oraz szacunku do życia rodzinnego²¹. Naruszenie więzi rodzinnej stanowi przesłankę do żądania zadośćuczynienia pieniężnego za naruszenie tego rodzaju dobra osobistego²². Więzy rodzinne jest dobrem prawnie chronionym, ale nie dobrem osobistym – indywidualnym człowieka. Więzy rodzinne nie mają bowiem charakteru osobistego w tym sensie, że są to zawsze więzi interpersonalne²³. Pod pojęciem więzi rodziny na piedestał można wyprowadzić podłoże genetyczne, emocjonalne, religijne, obyczajowe, a także rodzaj pokrewieństwa. Należy opowiedzieć się za ścisłą wykładnią dobra osobistego poszczególnego członka rodziny, w tym dziecka, w sytuacji

19 Uchwała SN z 30 grudnia 1971 r., III CZP 87/71, LexPolonica nr 300989, OSNCP 1972, nr 6, poz. 104).

20 Art. 7 i 24 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych otwartego do podpisu w Nowym Jorku 19 grudnia 1966 r. (Dz. U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167).

21 Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 z późn. zm.).

22 Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 4 listopada 2011 r., I ACa 374/11, Lex nr 1171249.

23 Uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 27 marca 2018 roku o sygnaturach: III CZP 60/17 (Legalis nr 1740653), III CZP 69/17 (Legalis nr1740654), III CZP 36/17 (Legalis nr 1740652) oraz o uchwale składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 22 października 2019 roku, I NSNZP 2/19, (Legalis nr 223626).

nieprawidłowej oceny naruszenia jego dobra oraz rodzica, któremu zostaje pozbawiona władza rodzicielska. W tej sytuacji dobro stanowi cenione wartości u każdego indywidualnego członka, a nie rodziny *in extenso*²⁴.

Pozbawienie władzy rodzicielskiej pozostaje w korelacji z indywidualną ochroną dobra dziecka oraz dobra członka rodziny w zakresie naruszenia więzi rodzinnych, w sytuacji nieprawidłowych orzeczeń. Możliwe jest również pozbawienie władzy rodzicielskiej rodziców co do jednego dziecka²⁵, z którym to w praktyce nie sposób się zgodzić. Nadużywanie władzy rodzicielskiej może polegać także na agresji wobec drugiego z rodziców w obecności dziecka, czy nawet dalszych krewnych, a zatem zachowań wpływających destrukcyjnie na dobro dziecka wymierzonych w nie pośrednio²⁶. Przesłanka nadużywania władzy rodzicielskiej i rażącego zaniedbywania obowiązków z niej wynikających może wystąpić również w celowym izolowaniu dziecka od społeczeństwa²⁷, jednak powyższe stanowisko obecnie może być sporne, a to z uwagi na stan epidemiologiczny w kraju i na świecie, przez co takowe zachowanie może zostać usprawiedliwione i odebrane jako przejaw troski o dziecko. Nieudolność skutkująca pozbawieniem władzy rodzicielskiej skupia się na pojęciu rażącego zaniedbywania obowiązków, które mogą przybrać formę incydentalną, ale zagrażającą życiu i zdrowiu małoletniego bądź postacią cyklicznych działań cechujących się wyjątkową nagannością, uporczywością, ferowaniem antagonistycznych emocji, złej woli²⁸. Kwalifikowana postać naruszenia obowiązków wynikających z władzy rodzicielskiej to niewątpliwie alkoholizm²⁹. Dysfunkcja w rodzinie występuje przy kierowaniu agresji i przemocy wobec dziecka oraz otoczenia, w którym się znajduje, wywoływanie lęku, poczucia odrzucenia, destabilizacji, naruszenia godności małoletniego czy również godności drugiego z rodziców³⁰.

Odseparowanie dzieci od domu rodzinnego nie może być jedynie wynikiem ustalenia, że wcześniejsze zarządzenia zabezpieczające nie były

24 Maksymilian Pazdan, „Komentarz do art. 23 kc”, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. Pietrzykowski; Konrad Osajda, „Zadośćuczynienie za doznanie przez bliskiego uszczerbku na zdrowiu wskutek wypadku” *Państwo i Prawo*, nr 1 (2016). Małgorzata Pyziak-Szafnicka, „Komentarz do art. 23 kc”, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. Maciej Gutowski (Warszawa: C. H. Beck, 2016).

25 Postanowienia SN z 12.09.2000 r., III CKN 1143/00, Lex nr 532145.

26 Postanowienie SN z 7.09.2000 r., I CKN 931/00, Lex nr 1166290.

27 Postanowienie SN z 1.10.1998 r., I CKN 834/98, Lex nr 35068.

28 Postanowienie SN z 19.06.1997 r., III CKN 122/97, niepubl.

29 Postanowienie SN z 12.01.2000 r., III CKN 834/99, Lex nr 51565.

30 Jędrejek w: *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz aktualizowany*, art. 111.

wystarczające, a rodzice nadal przejawiają rażące nadużywanie obowiązków wobec dziecka, przy uwzględnieniu zasady prymatu rodziców biologicznych oraz podmiotowości dziecka³¹. Przepis art. 109 krio stanowi w istocie dyrektywę profilaktycznego działania sądu, aby zapobiec ujemnym skutkom nieudolnego sprawowania władzy rodzicielskiej³². Zgodzić należy się z poglądem, że zarządzenia ograniczające mają służyć ochronie rodziny i niesieniu pomocy w sytuacji, gdy przeżywają trudności w należyтым wykonywaniu władzy rodzicielskiej³³. Drugą przesłanką wydania zarządzeń jest sama możliwość zagrożenia dobra dziecka, a nie ustalenie, że do naruszenia dobra w zakresie prawidłowego rozwoju emocjonalnego, fizycznego, psychicznego małoletniego już doszło³⁴. Do kognicji Sądu należy ustalenie, jaka forma zarządzenia będzie „odpowiednia”, albowiem systematyka przepisu wymienia sankcje od najmniej ingerujących w prawa rodziców po te najbardziej, w tym odseparowanie dziecka od środowiska naturalnego. Sąd winien rozważyć wszystkie okoliczności sprawy, wyważyć konflikt dobra dziecka, interesu społecznego, a prawa do życia w rodzinie naturalnej i ochrony więzi rodzinnych, co powoduje konieczność odejścia od automatyzmu orzeczniczego³⁵. Co prawda, wobec zmiany sytuacji życiowej małoletniego Sąd może zmieniać dotychczasowe zarządzenia, jednakże jeżeli dziecko zostanie umieszczone w rodzinnym domu dziecka, na piedestał należy wyprowadzić skutki w sferze zdrowia psychicznego przy wyrwie ze środowiska naturalnego, w przypadku pojawienia się w rodzinie nieudolności, a nie przemocy, agresji, etc.

Zgodzić się należy z poglądem, że pozbawienie władzy rodzicielskiej co do zasady jako środek najsurowszy powinien zostać poprzedzony innymi zarządzeniami o charakterze ograniczającym opisanymi, w art. 109 § 1 i 2 krio³⁶. Przesłanką wydania zarządzeń przez sąd jest sam stan zagrożenia dobra dziecka, a decyzja procesowa należy do uznania sądu, jednakże w katalogu otwartym przesłanek ograniczających rodzicom władzę rodzicielską znajduje się: zobowiązanie rodziców oraz małoletniego do określonego

31 Postanowienie SN z dnia 12 grudnia 2000 r., V CKN 1805/00, Lex nr 52400.

32 Postanowienie SN z dnia 13 września 2000 r., II CKN 1141/00, Lex nr 51969.

33 Postanowienie SN z dnia 29 października 1999 r., I CKN 884/99, Lex nr 1125075.

34 Dariusz Kotłowski w: idem, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Wybór orzecznictwa. Komentarz orzecznicy* (Warszawa: Wolters Kluwer, 2014), art. 109.

35 Uchwała Izby Cywilnej SN z dnia 9 czerwca 1976 r., III CZP 46/75, OSNC 1976, nr 9, poz. 184.

36 Postanowienie SN z 3.12.1998 r., II CKN 871/98, Lex nr 1215492.

postępowania, w szczególności do pracy z asystentem rodziny, realizowania innych form pracy z rodziną, wskazanie, jakie czynnościami nie mogą być przez rodziców dokonywane bez zezwolenia sądu, poddanie wykonywania władzy rodzicielskiej stałemu nadzorowi kuratora sądowego czy wreszcie najbardziej dolegliwy środek w postaci zarządzenia umieszczenia małoletniego dziecka w rodzinie zastępczej, rodzinnym domu dziecka albo w instytucjonalnej pieczy zastępczej. Do sądów opiekuńczych należy decyzja, czy w interesie społecznym oraz dobra dziecka będzie utrzymywanie zarządzenia najdalej idącego poprzez umieszczenia dziecka w pieczy zastępczej, którą niewątpliwie należałoby podjąć, gdy rodzice trwale nie interesują się dzieckiem, nie utrzymują z nim kontaktu³⁷.

3. Rodzina wspierająca – remedium między konfliktem wydania zarządzenia o umieszczeniu dziecka w pieczy zastępczej a brakiem podstaw do pozbawienia rodziców władzy rodzicielskiej

W treści art. 109 § 1 punkt 5 krio znajduje się odesłanie do przepisów ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej³⁸. Celem tej ustawy jest zapewnienie ochrony praw i wolności dla dobra dzieci, potrzebujących szczególnej ochrony i pomocy, „środowiska rodzinnego”, wychowywania w atmosferze szczęścia, miłości i zrozumienia. W preambule wymieniony został harmonijny rozwój, dbanie o przyszłą samodzielność dziecka, dla dobra rodziny, która jest podstawową komórką społeczeństwa oraz naturalnym środowiskiem rozwoju, i dobra wszystkich jej członków. Prymat dobra dziecka przewyższa dobro rodziny, co wynika wprost z definicji: „w szczególności dla dobra dziecka”. Co do zasady, celem ustawy jest wspieranie rodziny przeżywającej trudności w wykonywaniu władzy rodzicielskiej. Wspieranie to zespół działań mających na celu konwalidację dotychczasowych błędów wychowawczych rodziców i przywrócenie zdolności do wypełnienia roli rodzicielskiej. Z wykładni literalnej jak również z aksjologicznej należy wyprowadzić wniosek, że głównym przedmiotem ochrony jest dobro rodziny, a dobro dziecka przewyższa swoją rangą dobro rodzica.³⁹ Przepisy powyższej ustawy co do zasady stanowią środek zaradczy zmierzający do naprawienia nieprawidłowości w funkcjonowaniu rodziny. Przepisy powyższej ustawy stanowią gwarancję wychowywania dziecka w pieczy zastępczej, jednak pamiętać należy również o tym, że dziecku przyznano prawo powrotu do rodziny. W praktyce oznacza to, że kierując się dobrem dziecka pozbawiono rodziców władzy

37 Ignatowicz, w: *Kodeks rodzinny. Komentarz*, red. Pietrzykowski, 945.

38 Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 821 z późn. zm.).

39 Elżbieta Pędziątek-Kunert, „Rec.: Sławomir Nitecki, Aleksandra Wilk, Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Komentarz, Warszawa 2016” *PPP*, nr 4 (2017): 126-131.

rodzicielskiej, lecz to postępowanie rodziców będzie kluczowe w ewentualnych dalszych zarządzeniach. Analiza przepisów ustawy pozwala przyjąć, że zmiany środowiska wychowawczego należy dokonywać jedynie w sytuacjach wyjątkowych⁴⁰.

Z mocy art. 4 ustawę stosuje się, gdy zaistnieje potrzeba ochrony dobra dziecka, wychowania w rodzinie, a jedynie w razie konieczności wychowania w rodzinnych formach pieczy zastępczej, uzależniając umieszczenie dziecka poza domem rodzinnym od naruszenia bądź zagrożenia jego dobra. W tym zakresie następuje korelacja i uzupełnienie przepisów 109 -111 krio do powyższej ustawy. Celem zastosowania przepisów jest również powrót do rodziny, utrzymywanie osobistych kontaktów z rodzicami, prawo dziecka do stabilizacji środowiska wychowawczego, jak również ochrona przed poniżającym traktowaniem i karaniem. W tym aspekcie podkreślenia wymaga powtórzenie zasady wyrażonej w art. 40 Konstytucji RP, a także art. 96¹ krio⁴¹. Rodzina przeżywająca trudności może liczyć na wsparcie w zakresie: analizy sytuacji rodziny i środowiska rodzinnego, pomocy w integracji rodziny, jej prawidłowym funkcjonowaniu, rozwijaniu umiejętności opiekuńczo-wychowawczych. Formą wsparcia, która nie jest przez sądy uwzględniana w zakresie wydanych zarządzeń ograniczających władzę rodzicielską, jest rodzina wspierająca.

Objęcie rodziny biologicznej wsparciem – poprzez ustanowienie rodziny wspierającej – jest fakultatywną formą pomocy w zakresie przezwyciężenia trudności rodziców biologicznych w opiece i wychowaniu dziecka, prowadzeniu gospodarstwa domowego, kształtowaniu i wypełnianiu ról społecznych. Z treści art. 29 ust. 1 i 2 oraz art. 30 ustawy należy wyprowadzić wniosek, że jedynym wyłączeniem dla rodziny wspierającej jest skazanie prawomocnym wyrokiem za umyślne przestępstwo, a zatem rodziny, które przezwyciężyły trudności w prawidłowym wykonywaniu obowiązków wynikających z władzy rodzicielskiej, jak również w przeszłości objęte były wsparciem, stanowią preferowaną formę wsparcia ze względu na własne doświadczenia życiowe, jak również fakt, że rodzina wspierająca może zostać wyznaczona spośród osób bliskich, posiadających szerokie spectrum wiedzy o potrzebach członków rodziny przeżywającej trudności wychowawcze⁴². Rodziną wspierającą może być również osoba sprawująca nadzór nad rodziną zastępczą, albowiem ustawa zawiera jedynie postulaty stworzenia wsparcia dla rodzin

40 Helena Ciepła, Jerzy Ignaczewski, Jadwiga Skibińska-Adamowicz, *Komentarz do spraw rodzinnych*, Lex/el. 2014.

41 Alina Prusinowska-Marek, „Praktyka sądowa w zakresie realizacji zasady tymczasowości pieczy zastępczej”, *Prawo w Działaniu*, nr 40 (2019): 43-78.

42 Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 821 z późn. zm.).

dysfunkcyjnych. Ze względów celowościowych rodziną wspierającą nie może być osoba samotna. Wykładnia analizowanego przepisu pozwala przyjąć, że objęcie pomocą rodziny nieudolnej co do zasady może odbyć się bez zgody rodziny biologicznej, należy jednak zwrócić uwagę, że każda pomoc nie osiągnie zamierzonego rezultatu bez wzajemnej korelacji. Co ważne, rodzina wspierająca i podejmowane przez nią działania nie powinny pozostawać w opozycji do wyznaczonych kierunków i form udzielanej pomocy⁴³.

Wykładnia przepisów art. 109-111 krio powoduje w ocenie autora konieczność w stanie faktyczny *ad casum* zastosowania przepisu art. 111 § 1a krio, tj. pozbawienie rodziców władzy rodzicielskiej w sytuacji, gdy przy zastosowaniu najdalej idącego zarządzenia – umieszczenia dziecka w pieczy zastępczej rodzice trwale, rażąco, nie interesują się dzieckiem. Przyjmując, że skoro wcześniej wydano zarządzenia ograniczające wymienione w katalogu art. 109 krio, lecz nie ma podstaw do pozbawienia rodziców władzy rodzicielskiej, należy zastosować kolejny punkt wyżej wymienionego przepisu, jest nie do przyjęcia. Umieszczenia dziecka w rodzinnym domu dziecka czy instytucjonalnej pieczy zastępczej narusza nie tylko dobro dziecka, ale i dobro osobiste rodziców w zakresie naruszenia więzi rodzinnych. W stanie faktycznym, w którym rodzice żyją razem, a jedynie ojciec nadużywa władzy rodzicielskiej (poprzez wszczynanie awantur pod wpływem alkoholu), sąd powinien wydać odpowiednie zarządzenia ograniczające w stosunku do jednego z rodziców. Przeciwnie wnioski powodują naruszenie wykładni celowościowej, albowiem zarządzenia ograniczające mają pomóc rodzinie. Przyjmując (w tym powyższym stanie faktycznym), że rodzina w dalszym zakresie jest nieudolna, jednakże nie ma podstaw do pozbawienia rodziców władzy rodzicielskiej, zaś ojciec podjął się leczenia odwykowego, a dzieci posiadają silne więzi emocjonalne z obojgiem z rodziców, zastosowanie kolejnej sankcji ograniczającej z art. 109 § 2 punkt 5 krio poprzez wyciągnięcie dziecka ze środowiska naturalnego stanowi rażącą obrazę przepisów oraz brak należytego rozważenia relacji powyższych przepisów, w tym przepisu art. 111 § 1a.

W zakresie powyższych przepisów winno dokonywać się szczególnie ścisłej wykładni, albowiem gdy nie ma podstaw do pozbawienia rodziców władzy rodzicielskiej, należałoby ponownie zastosować dotychczasowe zarządzenia ograniczające (praca z asystentem rodziny, nadzór kuratora), a nie umieszczenie dziecka w pieczy zastępczej. Brak doświadczenia życiowego, logiki oraz rażące naruszenie przepisów w tym zakresie wynika z schematycznej analizy art. 109 krio i art. 111 krio, które się nie wykluczają, a uzupełniają. Ponowne postępowanie wykazujące brak przesłanek do pozbawienia rodziców władzy rodzicielskiej winno zapoczątkować powrót do

43 Sławomir Nitecki w: Aleksandra Wilk, *Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Komentarz* (Warszawa: Wolters Kluwer, 2016), art. 29.

dotychczasowych równorzędnych sankcji ograniczających, a nie sankcji powodujących rozerwanie więzi między rodzicami a dziećmi. Pożądane jest stosownie innych zarządzeń aniżeli wymienione w katalogu otwartym, w tym zlecenie ustanowienia rodziny wspierającej na mocy decyzji administracyjnej, która otoczy pomocą rodzinę przeżywającą trudności wychowawcze tak w zakresie pomocy w podstawowych czynnościach domowych, jak i wyznaczaniu kierunków prawidłowego wykonywania obowiązków, pełnienia roli społecznej, opieki i należytego wykonywania władzy rodzicielskiej. Korelacja pomiędzy przepisami art. 109-111 krio pozostaje często niezauważalna przez sądy, a w ocenie autora tylko rodzina wspierająca posiadać będzie ogłąd na całokształt postaw rodziców, co dopełni spostrzeżenia asystenta czy kuratora podjęte przy incydentalnych wizytach w miejscu zamieszkania. Pomoc rodziny wspierającej jest niezbędna do prawidłowej oceny stanu faktycznego, w którym matka dziecka prawidłowo wykonuje obowiązki wynikające z władzy rodzicielskiej, a przedmiot nieudolności występuje po stronie ojca, a następnie zarządzenia ograniczające czy postępowanie wszczęte z urzędu o pozbawienie władzy rodzicielskiej dotyczy bowiem obojga rodziców. W przypadku braku podstaw do zastosowania przesłanek pozbawienia władzy rodzicielskiej sąd winien skierować wnioski o ustanowienie rodziny wspierającej, albowiem naruszeniem dobra osobistego w postaci prawa do życia w rodzinie, więzi rodzicielskich jest zmiana dotychczasowych zarządzeń i umieszczenie małoletniego w pieczy zastępczej. Bez korelacji przepisów kodeksu rodzinnego i opiekuńczego oraz ustawy o wspieraniu rodziny, przy uwzględnieniu jej preambuł, zgodnie z którą rodzina jest podstawową komórką społeczeństwa i naturalnym środowiskiem rozwoju i dobra dla jej członków, głównie dzieci, zaś pomoc skuteczna to taka, która zmierza do zacieśnienia tychże więzi, a nie do ich rozerwania.

Bibliografia

- Ciepla Helena, Jerzy Ignaczewski, Jadwiga Skibińska-Adamowicz, *Komentarz do spraw rodzinnych*, Lex/el. 2014.
- Czarny Piotr, Monika Florczak-Wątor, Bogumił Naleziński, Piotr Radziejewicz, Piotr Tuleja, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, wyd. 2, Lex/el. 2021.
- Jędrejek Grzegorz, Komentarz do art. 95 k.r.o., pkt 4, SIP 22/2014. *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz aktualizowany*, Lex/el. 2019.
- Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. Jacek Wierciński, Warszawa: Lexis Nexis, 2014.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. Monika Haczkowska. Warszawa: LexisNexis, 2014.
- Kotłowski Dariusz, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Wybór orzecznictwa. Komentarz orzecznicy*. Warszawa: Wolters Kluwer, 2014.

- Krajewski Radosław, „Kontratyp karcenia małoletnich po wprowadzeniu prawnego zakazu stosowania wobec nich kar cielesnych” *Palestra*, nr 21-2 (2012): 49-53.
- Osajda Konrad, „Zadośćuczynienie za doznanie przez bliskiego uszczerbku na zdrowiu wskutek wypadku” *Państwo i Prawo*, nr 1 (2016): 76-83.
- Pazdan Maksymilian, „Komentarz do art. 23 kc”, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. Krzysztof Pietrzykowski. Warszawa 2018, Legalis.
- Pędziątek-Kunert Elżbieta, „Rec.: Nitecki Sławomir, Wilk Aleksandra, Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Komentarz, Warszawa 2016” *PPP*, nr 4 (2017): 126-131.
- Prusinowska-Marek Alina, „Praktyka sądowa w zakresie realizacji zasady tymczasowości pieczy zastępczej” *Prawo w Działaniu*, nr 40 (2019): 43-78.
- Pyziak-Szafnicka Małgorzata., „Komentarz do art. 23 kc”, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. Maciej Gutowski. Warszawa: C. H. Beck, 2016.
- Wilk Aleksandra, *Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Komentarz*. Warszawa: Wolters Kluwer, 2016.

This article is published under a Creative Commons Attribution 4.0 International license.

For guidelines on the permitted uses refer to <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/legalcode>